

آسیب‌شناسی طرح‌های توسعه‌ی شهری بوشهر از منظر حق به شهر با تأکید بر ضوابط تفکیک اراضی مسکونی

غلامرضا مرادی*

استادیار گروه شهرسازی، دانشگاه سلمان فارسی، فارس، کازرون، ایران

احمدرضا خواجه

دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

پویا حاجی‌زا

دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی منطقه‌ای، دانشگاه شیراز، فارس، ایران

مهسا دهقانیان

دانشجوی دکتری شهرسازی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۵

چکیده

طرح‌های شهری، ابزاری جهت حل مشکلات توسعه شهرنشینی است که از برنامه چهارم عمرانی در دستور کار قرار گرفت و با گذشت چند دهه از اجرای این طرح‌ها در ایران، به دلیل کاستی‌ها، موفقیت در زمینه ساماندهی مشکلات شهری دارای ابهام است. شناخت سطحی از زمینه و عدم رعایت نظریه حق به شهر لوفور و بی‌توجهی به اثرات ضابطه‌ای نادرست بر فضای عمومی شهری از جمله معایب این طرح‌ها است. این پژوهش به تبیین رابطه‌ی آن‌ها با نظریه حق به شهر لوفور در شهر بوشهر پرداخته است. روش پژوهش، کاربردی است. شیوه گردآوری اطلاعات، بررسی اسناد کتابخانه‌ای و برداشت‌های میدانی است. شهر بوشهر مرکز استان بوشهر است که طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت این شهر ۲۲۳ هزار نفر است و قلمروی جغرافیایی است. در پژوهش حاضر از طریق شبیه‌سازی ضوابط طرح تفصیلی شهر بوشهر، مؤلفه‌هایی همچون سیما و منظر شهری، توده‌گذاری و نحوه‌ی استقرار ابنیه، سبزی‌نگی، محصوریت، پدافند غیرعامل و ایجاد ظرفیت تخلفات ساختمانی از منظر نظریه حق به شهر لوفور بررسی شده است. نتایج حاکی از آن است که ضوابط شهر بوشهر باعث ایجاد تعادل و انضباط فضایی و کالبدی نخواهد شد و با عدم مشارکت شهروندان در زمان تهیه طرح و بدون توجه به اثرات آن بر فضای عمومی در نقطه مقابل نظریه حق به شهر لوفور سیر می‌کند و مشکلاتی همچون کاهش سبزی‌نگی محلات، محصوریت زیاد در کوچه‌های کم‌عرض، تأثیر بر جدایی‌گزینی و توده‌گذاری بی‌نظم و نامناسب، زمینه‌ساز تخلفات گسترده ساختمانی و بروز موانع در پدافند غیرعامل را در پی دارد.

واژگان کلیدی: طرح‌های شهری، طرح جامع و تفصیلی، نظریه حق به شهر لوفور، بوشهر.

مقدمه

با رشد جمعیت و جوامع شهری و پیدایش مشکلات جدید شهری، نیازها و احتیاجات زندگی شهری گسترده‌تر، متنوع‌تر و ضروری‌تر شده‌اند و با در نظر داشتن چنین شرایطی است که می‌گویند رها ساختن شهرها به حال خود، نه ممکن است و نه معقول؛ زیرا حاکمیت شکل‌گیری و خودانگیختگی مطلق، به‌ویژه در شهرهای بزرگ، آسیب‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی را به جامعه تحمیل می‌کند (صالحی، ۱۳۹۹، ۱۴)؛ به‌منظور حل این مشکل و در جهت به حداقل رساندن مشکلات و مسائل مختلف شهری، ایجاد و استفاده از طرح‌های شهری که بنیادی‌ترین ابزار شکل‌دهی به شهرها می‌باشند پیشنهاد شده است؛ اما نکته‌ی حائز اهمیت این است که با وجود بیش از نیم‌قرن سابقه و با تمامی ابزارها و امکانات تعبیه‌شده برای اجرای این طرح‌ها در ایران؛ آن‌طور که باید و شاید در مراحل عملیاتی و اجرایی، موفقیت‌آمیز نبوده‌اند و با اقبال عمومی مواجه نشده‌اند. علاوه بر این متأسفانه باگذشت چند دهه از تهیه طرح‌های شهری، تخلفات بسیار و عدم تحقق این طرح‌ها به امری رایج تبدیل شده است و حقوق عمومی از طریق به چالش کشیده شدن کیفیت عرصه‌های عمومی شهر ضایع می‌گردد. بازتاب این رویکرد به ضوابط و طرح‌های شهری را در وضعیت کنونی شهرهای ایرانی به‌وضوح با مشکلات پیش‌آمده می‌توان مشاهده کرد (اعتصامی پور و همکاران، ۱۳۹۹)؛ بنابراین عدم توجه و دقت کافی در تهیه و تصویب ضوابط و مقررات طرح‌های شهری که در نتیجه باعث عدم سختی این ضوابط و مقررات با زمینه شهر شده و همچنین توجه یک‌سویه مجریان طرح‌های شهری به این ضوابط و مقررات، در کنار ساخت‌وسازهای غیرمجازی که در شهر صورت می‌گیرد، شهر را با مشکلاتی کلان مواجه خواهد کرد (دارکش و استرکی، ۱۳۹۹) با توجه به موارد ذکرشده و با توجه به سیر صعودی روند شهرنشینی، تهیه طرح‌های شهری با رویکرد تکنوتراژیک، عدم مشارکت شهروندان در تهیه طرح‌ها، تعرض به فضای عمومی شهر اصطلاحات جدیدی همچون حق به شهر به‌مرور شکل گرفت؛ و مردم بدین نتیجه و باور رسیدند که علاوه بر حق مشارکت در امور شهری و تصمیم‌گیری‌ها، حق تصاحب و تخصیص و برخورداری از فضاهای شهری مناسب به‌ویژه فضاهای عمومی را دارند، بدین معنا که به‌صورت کاملاً برابر و عادلانه، حق استفاده از فضاهای شهری، به‌ویژه فضاهای عمومی را دارند و طرح‌های شهری می‌بایست به‌گونه‌ای طراحی شوند که در جهت استفاده‌ی همه‌ی اقشار و گروه‌های اجتماعی مناسب باشند. مطابق با این روند جهت احقاق حق و حقوق شهروندان باید مطالبه‌گری در راستای تخصیص و ایجاد فضا در شهر برای همه‌ی گروه‌های مردم لحاظ شود. فضای شهری به‌خصوص فضای عمومی شهر متعلق به همه است و نیازمند تغییر رویکرد در ایجاد فرصت برابر برای همگان در استفاده از فضای شهری ضرورت دارد، این امر دقیقاً چیزی است که در اجرای طرح‌های شهری کمتر شاهد آن بوده‌ایم و به‌ندرت در ایران، در روند تهیه و اجرای این طرح‌ها توجه گردیده است که این خود یکی از اساسی‌ترین و بنیادی‌ترین ایرادات وارده به تهیه طرح‌های شهری تهیه‌شده است. به‌عبارتی دیگر در عمده‌ی پژوهش‌های صورت گرفته در رابطه با طرح‌های شهری کمتر به اهمیت تهیه‌ی این طرح‌ها از منظر حق به شهر پرداخته‌شده است و عمدتاً تاریخچه و چگونگی شکل‌گیری، نحوه‌ی تدوین و

اجرای این طرح‌ها و ... مورد بحث قرار گرفته است و کمتر از زاویه‌ی حق به شهر لوفور به ایرادات و مشکلات طرح‌های شهری پرداخته شده است و یکی از وجوه افتراق این پژوهش با سایر پژوهش‌های صورت گرفته در رابطه با حق به شهر آن است که علاوه بر بحث حق مشارکت همه شهروندان، از حق تصاحب و تخصیص در فضاهای شهری به‌ویژه فضاهای شهری عمومی سخن به میان آمده است و با توجه به آمار و اطلاعات جمع‌آوری شده از مراکز مهم مدیریت شهری شهر بوشهر نظیر شهرداری، بررسی میزان کارآمدی در مدیریت شهری از منظر حق به شهر نظیر حق و حقوق تخصیص، تصاحب، مشارکت با توجه به بررسی‌های طرح تفصیلی در دستور کار قرار گرفته است.

این پژوهش پس از بیان تاریخچه، ضرورت، اهداف و ویژگی‌های طرح‌های شهری علی‌الخصوص طرح تفصیلی و جامع، به دنبال میزان اثرگذاری ضوابط و معیارهای طرح تفصیلی شهر بوشهر بر مؤلفه‌هایی همچون سیما و منظر شهری، محصوریت، پدافند غیرعامل و پتانسیل ایجاد تخلفات ساختمانی از منظر حق به شهر است. لذا باید دید، ضوابط طرح تفصیلی شهر بوشهر به چه میزان بر حقوق شهری شهروندان، حق تصاحب و تخصیص در فضاهای عمومی شهری و ارتقاء کیفیت فضای عمومی شهر اثرگذار است؟ آیا شهروندان تمایل به رعایت این ضوابط و مقررات دارند؟ آیا ساخت‌وسازهای غیرمجاز و بدون ضابطه و تخلفات ساختمانی سبب پایین آمدن کیفیت فضاهای شهری عمومی از منظر حق به شهر گردیده است و حق جمعی همه یا حداقل اکثر ساکنین شهر با توجه به موارد مطرح شده رعایت گردیده است؟

پیشینه پژوهش

در جهت مروری اجمالی بر نتایج و ارزیابی‌های پژوهش‌های انجام شده‌ی پیشین در زمینه‌ی تأثیر ضوابط و مقررات طرح‌های شهری بر سیما و منظر شهری، سازمان کالبدی، شکل‌گیری منظر شهری و همچنین آسیب‌های طرح‌های شهری مطالعاتی صورت گرفته است که در جدول شماره ۱ نمایش داده می‌شود.

جدول ۱. پیشینه پژوهش

Table1. Research background

نویسندگان	عنوان مقاله	نتایج
محمدیان گرنگاه و همکاران/۱۳۹۹	نقش ضوابط و مقررات بر روند شکل‌گیری منظر شهری در محلات منطقه ۸ تهران	نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در محلات منطقه ۸ تهران، کارآمدی ضوابط و مقررات و منظر شهری در سطح مطلوبی قرار ندارد و اختلاف معنی‌داری میان وضع موجود و وضع مطلوب در این دو بستر وجود دارد. به عبارتی آشفتگی موجود در سیما و منظر شهری محلات، ریشه در تاریخ شهرنشینی این منطقه دارد.
دارکش و استرکی/۱۳۹۹	آسیب‌شناسی طرح‌های شهری از منظر حق به شهر (محلله بریانک شهر تهران)	طرح‌های پیاده شده در محلله بریانک، نه‌فقط هیچ تناسبی با مؤلفه‌های حق به شهر ندارند، بلکه مبتنی بر سیاست‌های غصب و تصاحب فضایی هستند، بدین معنا که به بهانه ارائه خدمات عمومی و نوسازی، زمین را از چنگ جامعه‌ی محلی درآورده و در قالب فضای باارزش‌تر در بازار دوباره ادغام کرده‌اند.

<p>تقویت نهادهای مدنی و اجتماعی و ایجاد سازوکارهای نظارت و مشارکت شهروندان در روند تصمیم‌گیری‌ها درباره‌ی انتخاب و انجام پروژه‌های کلان‌شهری در کنار به‌کارگیری بودجه‌ریزی مشارکتی در چگونگی هزینه‌ی سرمایه‌های شهر از جمله مواردی است که در عمل می‌تواند منجر به تحقق حق به شهر در ادارهی شهرها شود.</p>	<p>بررسی مفهوم حق به شهر در سیاست‌گذاری شهری</p>	<p>اشتیاقی و شارع پور/۱۳۹۹</p>
<p>در پژوهش پیش‌رو تلاش بر این است تا احداث مجتمع تجاری به‌جای پارک و زمین‌بازی در نمونه‌ای از محلات تهران (محلّه آجودانیه) و شرایطی که برای ساکنان به وجود آمده را با بهره‌گیری از دیدگاه شهروندان و با توجه به انگاره حق به شهر، موردسنجش قرار دهد. تم‌های اصلی که خواست ساکنان با تکیه بر انگاره حق به شهر دسته‌بندی شده‌اند، شامل حق به حرکت و دسترسی، حق به فضای عمومی، حق دسترسی به خدمات، حق دسترسی به فضای سبز، حق برخورداری از امنیت و حق مشارکت ساکنان در اداره امور محله خود می‌شوند.</p>	<p>بازخوانی یک طرح شهری با بهره‌گیری از انگاره حق به شهر - مجتمع تجاری عرش آجودانیه تهران</p>	<p>محمدی و کاظمی/۱۳۹۹</p>
<p>یافته‌های پژوهش حاضر حاکی از آن است که مفهوم نظریه‌ی حق به شهر به دنبال حفاظت از تمام ساکنین شهری و به‌خصوص گروه‌های آسیب‌پذیر است. لذا بر اساس تحلیل‌های انجام‌شده، میانگین ابعاد شروع زندگی، حفاظت در برابر خطر، استاندارد زندگی کالبدی و فرهنگی در منطقه‌ی ۱۲ کلان‌شهر تهران، پایین‌تر از حد متوسط است.</p>	<p>تحلیل مؤلفه‌های ارتقاء کیفیت فضاهای شهری کودکان با رویکرد حق به شهر (مطالعه موردی: منطقه ۱۲ کلان‌شهر تهران)</p>	<p>تمجیدی و همکاران/۱۴۰۱</p>
<p>نتایج پژوهش حاکی از آن است که حق به شهر لوفور آزادی شهروندان برای مشارکت در استفاده و تولید فضای شهری بوده است؛ در نتیجه نمی‌توان تولید فضا از طریق کنش اجتماعی را بدون مشارکت شهروندان در آن تصور کرد؛ از این‌رو هدف بنیادین مشارکت، بازپس‌گیری توان تصمیم‌گیری توسط مردم از نهاد قدرت است و به همین دلیل می‌توان الگوی مشارکت را به مثابه فرایند جابه‌جایی قدرت میان نهادها و مردم در نظر گرفت؛ به بیانی دیگر باید از طریق پیگیری مداوم حق به شهر، در برابر تولید فضای سرمایه‌دارانه ایستادگی کرد و راهبردی رهایی‌بخش اتخاذ کرد.</p>	<p>حق به شهر و الگوی برنامه‌ریزی مشارکتی (تحلیلی بر تولید اجتماعی فضاهای شهری با تأکید بر مجتمع‌های بزرگ تجاری کلان‌شهر تهران)</p>	<p>مرشدی و همکاران/۱۴۰۱</p>
<p>یافته‌ها حاکی از آن است که حق به شهر نوعی مطالبه‌گری است و مطالبه حق به شهر بیشتر مربوط به دسترسی به امکانات شهری است؛ در واقع حق به شهر، مطالبه‌ی حق مشارکت در شکل‌گیری و تحول شهر و حق تملک مرکز شهر است. لذا حق به شهر در مقیاس بزرگ شهروندی با تعریف آن به‌عنوان یک‌رویه‌ی جمعی و نه یک وضعیت مورد تأیید دولت شناخته می‌شود.</p>	<p>Grassroots practices of citizenship and politicization in the urban: the case of right to the city initiatives in Barcelona</p>	<p>Islar & Ezgi Irgil/2018</p>
<p>نتایج حاصل از پژوهش تأمیرده حاکی از آن است که تعامل بین توسعه شهری رسمی و غیررسمی یک جنبه حیاتی در برنامه‌ریزی برزیل است و از منظر حق به شهر علی‌رغم برداشتن گام‌های بزرگ در جهت مشارکت شهروندان در فرآیندهای برنامه‌ریزی، برنامه‌ریزی عمدتاً تکنوکراتیک است.</p>	<p>Characterization of Spatial Planning in Brazil: The Right to the City in Theory and Practice</p>	<p>Rocco et al/2019</p>
<p>این مقاله با در نظر گرفتن افراد دارای معلولیت به‌عنوان مطالعه‌ی موردی، اثبات می‌کند که توسعه شهری در جهت هم‌خوانی با استانداردهای حقوق بشر، نیازمند تغییرات اساسی است و تنها فرآیند طراحی و ایجاد فضاهای شهری همه‌شمول، فضاهای شهری فراگیر را ایجاد کرده که با نظریه‌ی حق به شهر هم‌خوانی دارد.</p>	<p>Human rights and the city: Including marginalized communities in urban development and smart cities</p>	<p>Kempin Reuter/2019</p>

با وجود آن‌که مطالعات متعدد و مختلفی در رابطه با ضوابط و مقررات شهری و همچنین آسیب‌های طرح‌های شهری صورت گرفته است اما به‌طور خاص و ویژه درباره‌ی آسیب‌های ضوابط و مقررات طرح‌های شهری علی‌الخصوص

طرح‌های جامع و تفصیلی از منظر حق به شهر مطالعات بسیار محدودی صورت گرفته است. در این پژوهش تلاش گردیده است تا به بررسی و ارزیابی تأثیر ضوابط و مقررات تفکیک کاربری مسکونی بر توده‌گذاری و استقرار بنا، سیما و منظر شهری، محصوریت، پدافند غیرعامل، تخلفات ساختمانی، قدرت خرید مسکن و جدایی‌گزینی اجتماعی از منظر حق به شهر پرداخته شود.

مبانی نظری

تاریخچه‌ی طرح‌های شهری

رشد و تحول سریع شهرها در قرن اخیر و به‌خصوص در چند دهه اخیر باعث رواج طرح‌های شهری برای موزون ساختن توسعه‌های شهری شد و کشورهای صنعتی و پیشرفته به‌عنوان اولین کشورها، اقدام به طرح‌ریزی برای شهرهای خود نمودند (صفری و همکاران، ۱۳۹۹). برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی برای شهرها که در پی وقوع انقلاب صنعتی و آغاز سیر صعودی شهرنشینی در قرن هجدهم شکل گرفت، پاسخ دولت‌ها در مواجهه با روند افزایشی شهرنشینی و پیامدهای ناشی از آن است (Freestone, 2015).

شهرهای ایران نیز الگوی خود را از شهرهای بزرگ غربی می‌گیرد، از شهرهایی که در اثر فرایند تولیدی ایجاد گشته‌اند، از شهرهایی که از شروع قرن بیستم و به‌خصوص پس از جنگ جهانی دوم و بازسازی وسیعی که به دنبال داشت، نه به‌عنوان یک عنصر مجزا، بلکه در دل تقسیم‌کار ملی و جهانی، نقش تعیین‌کننده‌ای را بر عهده داشته و دارند (حبیبی، ۱۳۹۷)؛ رشد و توسعه شهری در ایران هرچند با تأخیر شروع شد، اما در واقعیت دربرگیرنده همان مشکلاتی بود که شهرهای غربی در سال‌ها قبل با آن مواجه بودند (صفری و همکاران، ۱۳۹۹)؛ در نتیجه، طرح‌های شهری، به‌عنوان ابزاری جهت تأمین نیازها و برطرف سازی احتیاجات، هم‌زمان با پایان اعتبار آن‌ها در شهرها و کشورهای اروپایی، در ایران نیز رواج یافت (صالحی، ۱۴، ۱۳۹۹).

با تصویب قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران در اسفند ۱۳۵۱، طرح‌های جامع شهری شامل دو مرحله، طرح جامع و طرح تفصیلی تصویب و قرارداد تهیه طرح‌های جامع و تفصیلی (قرارداد تیپ شماره ۱۲) تهیه شد (امین زاده و رودکی، ۱۳۹۶). در واقع شروع واقعی تهیه و اجرای طرح‌های شهری و به‌خصوص طرح جامع و تفصیلی در ایران را می‌توان مصادف با تهیه برنامه عمرانی چهارم دانست (صالحی، ۱۳۹۹).

طرح جامع

این طرح که به لحاظ زمانی یک طرح بلندمدت است، ابزاری است به منظور هدایت و مدیریت رشد شهرها به روشی برنامه‌ریزی‌شده که کل نظام مداخله در شهرها متکی بر آن بوده و اجزای نظام یعنی قوانین و مقررات، تشکیلات و روش‌ها، با این فرض شکل گرفته‌اند؛ به عبارتی طرح جامع ابزار قانونی و فنی مداخله در شهرها است (شهریاری و همکاران، ۱۴۰۰). طرح جامع شهری، به منظور تدوین برنامه و تعیین جهات توسعه شهر و تأمین نیازمندی‌های آن بر مبنای پیش‌بینی‌ها و اهداف توسعه، تهیه می‌شود؛ چنین طرحی در حقیقت برنامه‌ای است که به صورت یک راهنما عمل می‌کند (جودکی و علیجانی، ۱۴۰۰).

طرح تفصیلی

طرح تفصیلی، سند اجرایی و ملاک تحقق چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای طرح جامع شهر است تا از طریق آن تحولات کالبدی، تغییرات عملکردی و سازمان فضایی را هدایت و کنترل کند؛ بنابراین تعیین استانداردها، ساختار پهنه‌بندی، ضوابط و مقررات ساخت‌وسازها از مهم‌ترین اهداف طرح تفصیلی است (امین زاده و رودکی، ۱۳۹۶). طرح تفصیلی عبارت است از طرحی که بر اساس معیارها و ضوابط کلی طرح جامع شهر، نحوه‌ی استفاده از زمین‌های شهری، مساحت دقیق هر یک از آنها، وضع دقیق شبکه عبور و مرور، میزان تراکم جمعیت و تراکم ساختمانی بر اساس مدارک ثبتی تهیه و تنظیم می‌گردد (خوبیاری و کشاورزی، ۱۴۰۰).

حق به شهر

مفهوم حق به شهر برای اولین بار در سال ۱۹۶۸ توسط هانری لوفر مطرح شد. لوفر با توجه به ساختار دولت‌ها و نظام سرمایه‌داری حاکم بر شهرها، معتقد است که زندگی شهری در حصر دولت و سرمایه درآمده است (کلاتری و صدیقی کسمایی، ۱۳۹۶). لوفر نگاهی رادیکال برای شهر و همچنین برای دستیابی به ضرورت‌های زیستی در شهر ارائه می‌کند که در آن استفاده‌کنندگان فراتر از کنترل دولت و نظام سرمایه‌داری، خودشان فضای شهری را اداره می‌کنند و تمام شهروندان نسبت به شهر دارای حق و حقوقی می‌باشند (بهنام مرشدی و همکاران، ۱۴۰۱). این حق، ابزار لازم برای تغییرات و خلق شهری است که تمامی ساکنانش شهروند محسوب می‌شوند. این رویکرد یکی از حقوق اولیه شهروندان است که باید آنان را توانمند کند تا نه در تنها در تصمیم‌گیری‌ها در شهر دخیل باشند، بلکه بتوانند آزادانه شهر خود را به خود اختصاص دهند و از آن استفاده کنند (پورمحمدی و همکاران، ۱۳۹۸). پورسل مفهوم حق به شهر را به کار می‌گیرد و توضیح می‌دهد که حق به شهر را می‌توان به مثابه کنشی برای گسترش حقوق زیست ساکنان شهری تلقی کرد (Purcell, 2014).

به گفته هاروی، حق به شهر حقی است که به هرکسی اجازه می‌دهد تا شهری را بسازد که مطابق با نیازهای فرد به او خدمات‌رسانی می‌کند (سنایی و همکاران، ۱۴۰۱)؛ بنابراین هدف این نظریه، به اجرا درآوردن مطالبه‌ی حق به شهر و عدالت اجتماعی شهری است (دولت شاه و همکاران، ۱۴۰۰). حق به شهر، یک فریاد و یک درخواست است، فریاد به

دلیل آنکه واکنشی به درد وجودی بحران غمبار زندگی روزمره است (هاروی، ۱۳۹۹: ۱۱)؛ بنابراین طلب حق به شهر که حقی کاملاً قانونی است، در راستای افزایش مشارکت و تأثیرگذاری شهروندان در فضای شهری است (زارع شاه‌آبادی و غلامی، ۱۳۹۸).

حق به شهر، نه حقی که از قبل در شهر وجود داشته بلکه، به‌عنوان حق بازسازی‌شده از شهر در بدنه سیاست‌گذاری سوسیالیستی، با یک تصویر کاملاً متفاوت از این حقیقت که فقر و نابرابری اجتماعی را ریشه‌کن می‌کند (Shields, 2013: 12).

حق به شهر یا آنچه لوفور حق به زندگی در شهر نامیده است، بیش از اینکه ادعای ساده وابستگی سرزمینی باشد، مطالبه‌ای اجتماعی است (Harvey, 2008).

حق به شهر در نزد لوفور شامل دو حق اساسی برای ساکنان شهر است:

حق مشارکت: حق مشارکت ناظر بر این است که شهروندان شهر باید نقشی کلیدی در هر تصمیمی که منجر به تولید فضای شهری می‌شود، ایفا کنند. این تصمیم می‌تواند مربوط به دولت، سرمایه، یک‌نهاد چندجانبه یا هر نهاد دیگری باشد که بر تولید فضای شهری در یک شهر خاص تأثیر می‌گذارد (خزایی و همکاران، ۱۴۰۰). ایده‌ی لوفور اشاره به مرکزیت شهروندان در تصمیم‌گیری در امور است که به‌طور مشخص فضای شهری را تحت تأثیر قرار می‌دهند (Purcell & Tyman, 2015).

حق تخصیص یا تصاحب: اختصاص یابی شهر به شهروندان به شکل مساوی که با حق استفاده کامل از فضاهای شهری در زندگی روزمره، حق زندگی کردن، بازی کردن، کار کردن، استفاده کردن از فضاها و تولید احساس تعلق در شهروندان همراه است (بهنام مرشدی و همکاران، ۱۴۰۱). این حق مبتنی بر عدالت اجتماعی است و در قالب حق توزیع مجدد بیان می‌شود (فنی و احمدی، ۱۳۹۹). حق به شهر از دو عنصر شهروندی دفاع می‌کند: توانایی همه گروه‌ها و افراد برای زندگی در شهر، حضور در آن و لذت بردن از همه قسمت‌های آن و شرکت در تصمیماتی که شهر را شکل می‌دهد (اشتیاقی و شارع پور، ۱۳۹۹).

مواد و روش‌ها

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر از نوع توصیفی و تحلیلی است. گردآوری اطلاعات نیز به روش کتابخانه‌ای و میدانی است؛ در روش کتابخانه‌ای با استفاده از منابع مختلف، آمارنامه‌ها و نقشه‌ها و در روش میدانی از محلات اصلی شهر بوشهر، همچون محله‌های سنگی، جفره، بن‌مانع، عاشوری صورت گرفته است و از آنجاکه در این پژوهش به بررسی ضوابط و استانداردهای طرح تفصیلی شهر بوشهر و به‌طور اخص ضوابط و مقررات تفکیک کاربری مسکونی از منظر حق به شهر و تبیین روابط

این دو پرداخته می‌شود، هم‌جهت با پژوهش‌های نظری قرار می‌گیرد؛ و از آنجاکه تحلیل‌های انجام‌شده می‌تواند مورد استفاده شرکت‌های مهندسیین مشاور، برنامه‌ریزان و طراحان شهری و حتی نظام اجرایی شهرها قرار گیرد، کاربردی است. با توجه به سؤالات و مسائل مطرح‌شده، مدل مفهومی تحقیق در راستای همین مطالب ارائه‌شده است (شکل ۱).

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

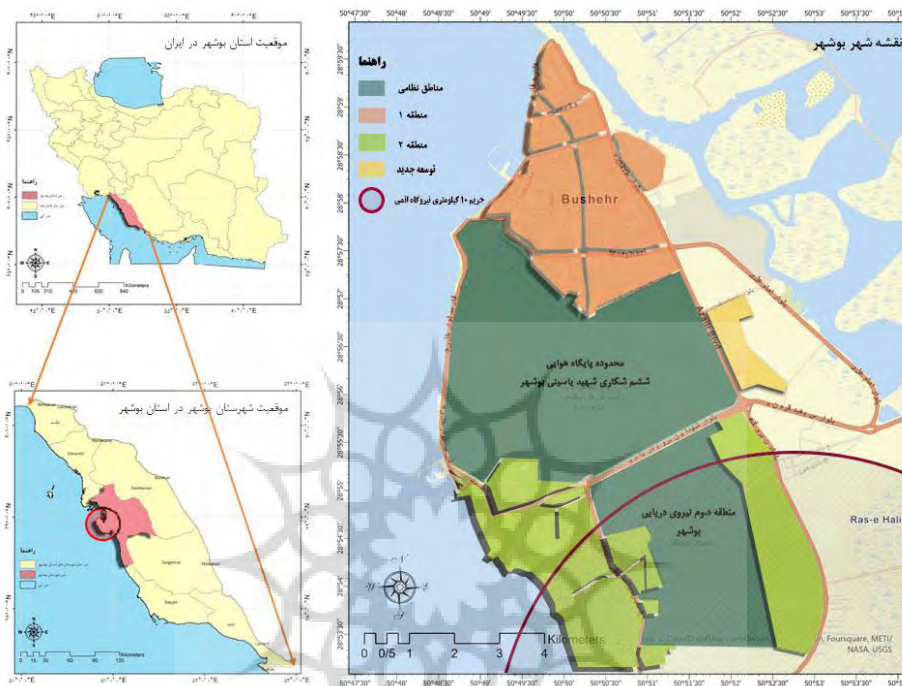
Figure 1: Research Conceptual Model

منبع: نگارندگان

محدوده مورد مطالعه

شهر پوشهر در حدود ۸۲۹۶/۰۸ هکتار وسعت دارد که از این سطح در حدود ۲۱۰۲/۷۲ هکتار به اراضی شهری و ۶۱۹۳/۳۶ هکتار به سایر اراضی (اراضی بایر و متروکه، اراضی نظامی، شوره‌زار، بوته‌زار، مسیل و مانداب و ...) اختصاص دارد. در واقع بافت شهری با ۲۱۰۲/۷۲ هکتار مساحت، ۲۵ درصد از کل سطح شهر را در محدوده شهر را شامل می‌شود (شهر و برنامه، ۱: ۱۳۹۲). همچنین این شهر به واسطه موقعیت و محل استقرار پایگاه‌های نظامی به دو منطقه‌ی شمالی و جنوبی و برمبنای ساختار و سازمان فضایی پیشنهادی طرح جامع و تفصیلی شهر مصوب سال ۱۳۹۲ به ۱۰ ناحیه و ۴۳ محله تقسیم‌شده است (شهر و برنامه، ۱۳۹۲: ۱۰). در پژوهش حاضر، شهر پوشهر، به‌عنوان یکی از شهرهای جنوب غربی ایران و مرکز استان پوشهر که طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیتی بالغ بر ۲۲۳ هزار نفر را در خود جای‌داده است، به‌عنوان قلمروی جغرافیایی مدنظر است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). شهر پوشهر از جمله شهرهایی به شمار می‌رود که دارای مطالعات طرح‌های جامع و تفصیلی قبلی بوده‌اند؛ آخرین طرح تفصیلی شهر پوشهر متعاقب طرح جامع آن سال، در سال ۱۳۶۸ خورشیدی به تصویب رسیده است و به‌عنوان ملاک عمل نهادها و سازمان‌های اجرایی پوشهر قرار گرفته است؛ پس از

انقضای طرح مذکور، آخرین طرح جامع بندر بوشهر تحت عنوان طرح راهبردی _ ساختاری شهر بوشهر که توسط شرکت مهندسين مشاور شهر و برنامه تهیه شد، در سال ۱۳۹۲ به تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران رسیده که پیش‌بینی افق آن برای سال ۱۴۰۰ خورشیدی در نظر گرفته شده است (شهر و برنامه، ۱۳۹۲:۱۱۵).

شکل ۲. موقعیت شهر بوشهر در تقسیمات کشوری ایران

Figure 2: The location of Bushehr city in the country divisions of Iran

منبع: نگارندگان

یافته‌ها (تجزیه و تحلیل)

هدف از تدوین ضوابط و معیارها در طرح‌های شهری، هدایت و کنترل توسعه شهر در جهت نظام بخشی و ایجاد هماهنگی سازمان و ساختار فضایی، استحکام و پایداری و ارتقاء کیفیت سیما و تأمین نیازهای مرتبط با توسعه شهری است (مشاور شهر و برنامه، ۱۳۹۲: ۱)؛ بنابراین در این قسمت به بیان ضوابط و مقررات تفکیک اراضی مسکونی پرداخته شده است و با در نظر داشتن آن‌ها، به بررسی و آسیب‌شناسی طرح توسعه‌ی شهری بوشهر بر اساس مؤلفه‌هایی همچون سبزی‌نگی، محصوریت، پدافند غیرعامل، میزان تخلقات ساختمانی، جدایی‌گزینی اجتماعی و قدرت خرید مسکن از منظر حق به شهر پرداخته شده است؛ چراکه طرح‌های شهری و ضوابط و مقررات آن‌ها می‌بایست پاسدار و پشتیبان مفهوم حق و حقوق شهر باشند و از آنجاکه یکی از مؤلفه‌هایی که لوفور در نظریه حق به شهر به آن اشاره دارد، حق برخورداری از فضاهای شهری مناسب است؛ این طرح‌ها باید بستر لازم را جهت آماده‌سازی فضاهای عمومی مهیا کنند و آن‌ها را آماده‌ی حضور همه

اقتدار و گروه‌های اجتماعی و ذی‌نفعان کنند، چه‌بسا که در صورت عدم آگاهی در تهیه ضوابط و مقررات طرح‌های شهری و اعمال نادرست آن‌ها، فضاهای عمومی که متعلق به همگان است دچار آسیب جدی شده است و به‌نوعی به‌حق و حقوق شهروندان و ساکنین یک شهر تجاوز خواهد شد؛ در انتها نیز به مقایسه و بررسی ساختمان‌های موجود با ساختمان‌هایی که بر اساس ضوابط و مقررات تفکیک و ساخت‌وساز اراضی مسکونی ایجاد خواهد شد، پرداخته‌شده است و میزان اثرگذاری آن‌ها بر کیفیت فضاهای عمومی، بررسی و موردنقد قرار گرفته است.

ضوابط تفکیک اراضی مسکونی

در طرح تفصیلی شهر پوشهر معیار تفکیک اراضی مسکونی بر اساس شناخت حاصل از بررسی مورفولوژی بافت و تغییر الگوی سکونت مبتنی بر بررسی و تحلیل پروانه‌های ساختمانی در نواحی شهری و باهدف جلوگیری از ریزدانی بافت شهری و توجه به فرصت‌های توسعه در چهار گروه پهنه سکونت، فعالیت، مختلط، سبز و حفاظتی پیش‌بینی شده است. پهنه سکونت با علامت اختصاری R و با توجه به موقعیت و ویژگی‌ها به پنج زیر پهنه بافت باارزش، تراکم کم، تراکم متوسط، تراکم زیاد و باغ مسکن دسته‌بندی شده است. از آنجایی که بافت تاریخی و پهنه باغ مسکن (در حریم نیروگاه اتمی) شرایط ویژه‌ای دارند، در این مقاله سه زیر پهنه تراکم کم، متوسط و زیاد پهنه سکونت با تأکید ویژه بر محلات مسکونی (جدول شماره ۲) موردتوجه است.

جدول ۲. ضوابط و معیارهای توسعه ساخت‌وساز

Table2. Rules and criteria of construction development

شرح عملکرد	حداقل مساحت عرصه برای احداث بنا				حداکثر مساحت عرصه به ازای هر واحد مسکونی (تثمنی)
	کد کاربری	کد یک‌رزمی	کد دورزمی	حداکثر تعداد طبقات	
مسکونی سطح شهر	R	R2	R21	۱۲۰	۶۰
مسکونی سطح شهر			R22	۱۸۰	۷۰
مسکونی سطح شهر			R23	۲۴۰	۸۰

(مشاور شهر و برنامه، ۱۳۹۲: ۳۴)

بر اساس جدول فوق سه ریز پهنه‌های R21 تا R23 حداکثر سطح اشغال ۶۰ درصد، حداکثر تعداد طبقات ۳ و حداقل مساحت عرصه به ازای واحد مسکونی ۶۰، ۷۰ و ۸۰ مترمربع تعیین شده است. همچنین تعداد طبقات روی پیلوت در نظر گرفته‌شده، به‌طوری است که مجموع ارتفاع پیلوت و طبقات و جان‌پناه ۱۳/۵ متر محاسبه شده است.

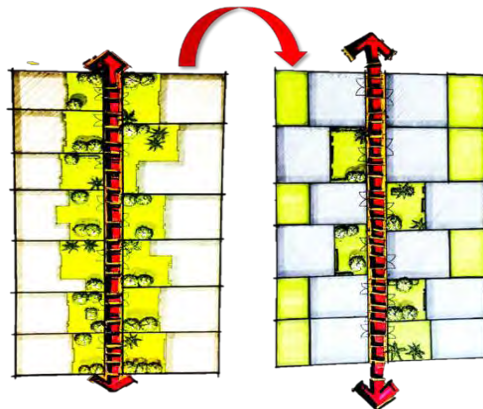
با عنایت به سه نوع ضابطه استقرار ساختمان در معابر کمتر از ۱۲ متر مشاهده می‌شود که ساختمان یا توده در دو جبهه کوچه و مجاور آن و به‌نوعی باعث شکل‌گیری فرم درب به ساختمان خواهد شد. از طرف دیگر حداقل مساحت عرصه به ازای واحد مسکونی که در جدول فوق اشاره‌شده، بیان‌گر میانگین هفتاد مترمربع عرصه به ازای هر واحد است که در صدور پروانه ساختمانی توسط شهرداری بوشهر لحاظ می‌گردد. این امر به معنای تعیین واحدها بر اساس این آیت و مساحت ملک است.

تأثیر ضوابط و مقررات تفکیک اراضی مسکونی بر کیفیت فضاهای عمومی از منظر حق به شهر

در ادامه تأثیر آیت‌های توده‌گذاری یا نحوه استقرار بنا، ارتفاع بنا و مساحت عرصه به ازای واحد مسکونی که بر اساس ضوابط ساختمانی طرح تفصیلی بوشهر وضع شده از لحاظ پنج منظر توده‌گذاری، سیما و منظر شهری، محصوریت، پدافند غیرعامل و زمینه‌ساز تخلف در کنار تأثیر اقتصادی سنجیده و ارزیابی خواهد شد.

تأثیر ضوابط تفکیک اراضی مسکونی بر توده‌گذاری و استقرار بنا

بررسی‌های انجام‌شده از سطح برخی محلات و معابر شهر بوشهر نشان می‌دهد، در عمده ساخت‌وسازهای جدید و ساختمان‌های نوساز که طبق ضوابط و مقررات صورت گرفته است، توده‌ها بر کوچه قرار می‌گیرند؛ این در حالی است که اکثریت ساختمان‌ها و کاربری‌های مسکونی قدیمی، برعکس ساختمان‌های نوساز، درب به حیاط می‌باشند؛ بنابراین، وجود تضاد توده‌گذاری بین ساختمان‌های قدیمی و ساختمان‌های نوساز که بر طبق ضوابط و مقررات ساخته شده خواهند شد، سبب شکل‌گیری آرایشی دندان‌ای شکل در محلات بوشهر شده است (شکل ۲)؛ شکل‌گیری چنین وضعیتی، آشفتگی بصری و کاهش کیفیت فضاهای عمومی محلات را در پی دارد (شکل ۳) و از آنجاکه نظریه حق به شهر به برخورداری شهروندان از فضاهای شهری خوب و مناسب تأکید دارد، می‌توان نتیجه گرفت، شکل‌گیری چنین وضعیتی با آنچه مدنظر لوفور است در تضاد است و کیفیت فضاهای عمومی از طریق شکل‌گیری چنین وضعیتی به چالش کشیده خواهد شد.

شکل ۳. نحوه توده گذاری ساختمان‌های قدیمی (شکل چپ) و ساختمان‌های ناشی از ضابطه طرح تفصیلی در حال حاضر (سمت راست)

Figure 3: The way of stacking old buildings (left figure) and buildings resulting from the current detailed plan rules (right side)

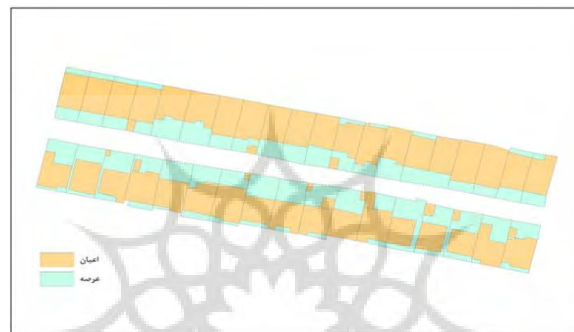
شکل ۴. تأثیر ضابطه بر توده گذاری ساختمان‌های نوساز نسبت به ساختمان‌های قدیمی

Figure 4: The effect of the rule on the massing of new buildings compared to old buildings

(نگارندگان)

دو تصویر زیر، از سطح یکی از معابر شهر پوشهر به فاصله‌ی زمانی ۱۸ سال از یکدیگر گرفته شده است. تصویر اول، نقشه توده و فضا مربوط به سال ۱۳۸۲ یکی از معابر شهر پوشهر است؛ که به وضوح درب به حیاط بودن دو طرف کوچه را نشان می‌دهد (شکل ۴). تصویر دوم نیز که عکس هوایی وضع موجود همان کوچه است، ترکیبی از ساختمان‌های نوساز و ساختمان‌های قدیمی را نشان می‌دهد (شکل ۵)؛ بنابراین با مشاهده تصویر دوم که بیانگر وضع موجود است، می‌توان بیان

نمود تضاد توده گذاری در ضوابط و مقررات جدید شهر بوشهر، با آنچه از قبل وجود داشته است، سبب شکل‌گیری بافتی نامنظم و آرایشی دندان‌های شکل شده است؛ که نه تنها سبب آشفته‌گی خاطر ساکنان محلات شده است، بلکه سیمای شهر را هم تحت تأثیر قرار داده است. (شکل ۱-۶ و ۲-۶) بنابراین می‌توان عنوان نمود عدم آگاهی شهروندان و ساکنین محلات بوشهر از حق آثار که در نظریه لوفور مطرح شده و به معنای حق برخورداری از اطلاعات، در مورد آنچه قرار است تولید شود؛ سبب شکل‌گیری چنین وضعیت نابسامانی شده است. لذا آگاهی شهروندان و ساکنین یک شهر، از آنچه وجود دارد و تولید شده و آنچه قرار است در آینده تولید شود، سبب همکاری آن‌ها در شکل‌گیری فضاهای عمومی مناسب خواهد شد.

شکل ۵. نقشه توده و فضا مربوط به سال ۱۳۸۲ یکی از معابر شهر بوشهر که نشان‌دهنده درب به حیاط بودن پلاک‌ها است.

Figure 5: The mass and space map of one of the roads in Bushehr, which shows that the number plates are connected to the yard.

شکل ۶. عکس هوایی از وضع موجود همان محله در سال ۱۴۰۰ که بیانگر ایجاد و شکل‌گیری بافت دندان‌های شکل است.

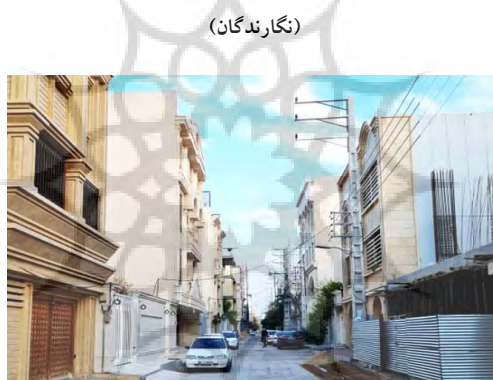
Figure 6: Aerial photo of the current situation of the same neighborhood in 1400, which shows the creation and formation of tooth-shaped texture.

(google earth,2022)

شکل ۱-۷. نمای دیگر از وضعیت موجود محله مطرح شده که به وضوح نشانگر شکل‌گیری بافت دندانه‌ای شکل است.

Figure 7-1: Another view of the current situation of the neighborhood has been proposed, which clearly shows the formation of a tooth-shaped texture...

شکل ۲-۷. تصویری از عمق کوچه محله موردنظر

Figure 7-2: An image of the depth of the desired neighborhood alley

تأثیر ضوابط تفکیک اراضی مسکونی بر سیما و منظر شهری

با نگاهی گذرا و سطحی به محلات و کوچه‌های شهر بوشهر به سادگی می‌توان عنوان نمود، افزایش ساختمان‌های نوساز که مطابق با ضوابط و مقررات جدید ایجاد می‌شوند، کاهش سبزی‌نگی و میدان دید محلات و کوچه‌ها را به دنبال دارند، چراکه در ساختمان‌های درب به حیاط، به سادگی می‌توان فضایی برای کاشت گیاهان در نظر گرفت و رشد این گیاهان و پیدایش آن‌ها در معابر، علاوه بر کمک به تلطیف هوا و سازگاری با معیارهای پایداری، سیما و منظر جذابی برای عابر پیاده ایجاد می‌کند (شکل ۷)؛ این در حالی است که در ساختمان‌های نوساز، توده‌ها برگذر قرار می‌گیرند و فضایی جهت کاشت گیاهان و سبزی‌نگی تعبیه نخواهد شد که در نتیجه این امر، فضاهایی خشک و بی‌روح در محلات شکل می‌گیرد که هیچ‌گونه

جذابیتی برای عابران و ساکنان ندارد. در نتیجه، یکی از عواملی که برافزایش کیفیت فضاهای عمومی شهرها اثرگذار است و معیاری مناسب و مهم در آماده‌سازی فضاهای شهری به‌منظور حضور اقشار و گروه‌های اجتماعی مختلف است، معیار سبزی‌نگی است که در نتیجه تهیه ضوابط جدید و اجرای آن‌ها، سبزی‌نگی محلات بوشهر نیز کاهش پیدا نموده و شاهد فضاهایی بی‌روح و سرد بوده‌ایم، این موضوع با آنچه لوفور با عنوان حق برخورداری که به معنای برخورداری شهروندان از فضاهای شهری مناسب است در تضاد است و منجر به کاهش کیفیت فضاهای عمومی شده است.

شکل ۸. سبزی‌نگی حاصل از ساختمان‌های قدیمی و درب به حیاط

Figure 8: Greenness from old buildings and door to yard

(نگارندگان)

همچنین با بررسی پیش‌آمدگی توده‌ها در ساختمان‌های نوساز نسبت به ساختمان‌های قدیمی و درب به حیاط، به‌سادگی می‌توان کاهش میدان دید در معابر را تجربه کرد، به بیانی دیگر، قرارگیری توده‌ها بر معابر، باعث محدودتر شدن دید ناظر نسبت به وضعیت موجود (ساختمان‌های درب به حیاط) خواهد شد (شکل ۸). این در حالی است که وجود فضاهای عمومی دل‌باز در محلات، عاملی مهم و تأثیرگذار در جهت حضور اهالی یک محله در عرصه‌های عمومی و مشارکت آن‌ها در ایجاد پاتوق‌های محلی بوده است، چه‌بسا که با نگاهی به سال‌های قبل، می‌توان حضور می‌توان حضور پرشور و علاقه ساکنین محلات بوشهر را در عرصه‌های عمومی و مشارکت آن‌ها در ساخت پاتوق‌های محلی و آبادسازی محلات را مشاهده نمود.

شکل ۹. کاهش دید ناظر در اثر پیش‌آمدگی ساختمان‌ها و توده‌ها یکی از پیامدهای ضوابط و مقررات شهر بوشهر

Figure 9: Reducing the visibility of the observer due to the occurrence of buildings and masses is one of the consequences of the rules and regulations of Bushehr city

(نگارندگان)

تأثیر ضوابط تفکیک اراضی مسکونی بر محصوریت

محصوریت از جمله کیفیت‌های سازنده فضای شهری و یک عامل به‌منظور تبدیل فضاهای شهری به مکان‌های شهری است؛ در واقع محصوریت، یک عنصر به‌منظور ایجاد حس هویت و القای حس قرارگیری انسان در یک فضای تعریف‌شده است؛ لذا برای دستیابی به یک مکان شهری مطلوب، فضا باید به شکل مطلوبی محصور گردد؛ به همین منظور است که محصوریت به‌عنوان نخستین اصل حاکم بر طراحی فضاهای شهری شناخته می‌شود (حاتمی و پژمان ضیائی، ۱۳۹۸).

با عنایت به مطالب بیان‌شده، به اهمیت محصوریت در فضاهای شهری پی بردیم، اما باید دید ضوابط و مقررات ساختمانی بوشهر، چه تأثیری بر اصل محصوریت دارد؟

برای دستیابی به سؤال بالا به بررسی و مقایسه محصوریت معابر ۸ متری که دارای پلاک‌های درب به حیاط و پلاک‌های درب به ساختمان می‌باشند، پرداخته‌ایم؛ با در نظر گرفتن ارتفاع ۲/۵ متری دیوار ساختمان‌های درب به حیاط، میزان محصوریت در این معابر حدود ۱ به ۳ است که بنا به تعاریف ارائه‌شده، حداقل میزان محصوریت را دارا است (تصویر شماره ۹)؛ اما با بررسی میزان محصوریت در وضعیت مشابه برای پلاک‌های درب به ساختمان با ارتفاع ۱۳/۵ متر، به میزان محصوریت ۱/۶ رسیده‌ایم که بیانگر محصوریت زیاد است. (تصویر شماره ۱۰).

لذا در معابر با پلاک‌های درب به حیاط، میزان محصوریت بسیار مناسب‌تر از معابر دارای پلاک‌های درب به ساختمان است و شکل‌گیری محصوریت زیاد، به عاملی در جهت عدم حضور ساکنین محلات در عرصه‌های عمومی تبدیل‌شده، چراکه دلپذیر بودن فضاهای عمومی محلات، از طریق محصوریت زیاد ابنیه جدیدالاحداث به چالش کشیده شده است و

این موضوع سبب عدم مشارکت شهروندان در تولید فضاهای شهری مناسب و باب میل اهالی محل شده است؛ بنابراین ضوابط جدید شهر بوشهر، سبب عدم حضور فعال شهروندان در فضاهای شهری و کاهش سرزندگی محلات بوشهر شده است؛ و در نهایت همه این عوامل سبب شده، آنچه لوفور در این نظریه به آن می‌پردازد، یعنی مشارکت شهروندان در تولید فضاهای شهری و حق برخورداری همه اقشار و شهروندان از فضاهای شهری باکیفیت، از طریق شکل‌گیری چنین محصوریتی از بین برود.

شکل ۱۱. محصوریت پلاک‌های درب به حیاط

شکل ۱۰. محصوریت پلاک‌های درب ساختمان

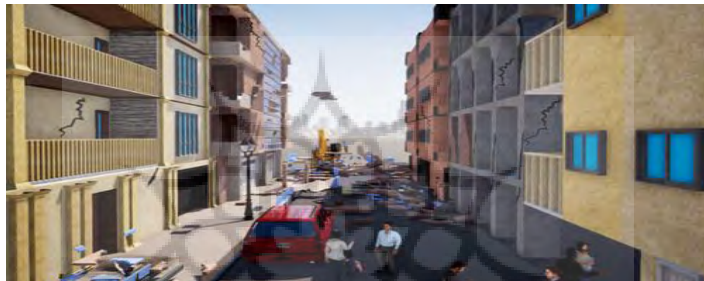
Figure 10 and 11: Enclosure of building door plates and Enclosure of door plates to the yard

(نگارندگان)

تأثیر ضوابط تفکیک اراضی مسکونی بر پدافند غیرعامل

ضوابط و مقررات طرح‌های شهری از جمله عواملی است که نه تنها بر سیما و منظر شهری و محصوریت، بلکه در مبحث پدافند غیرعامل نیز بسیار اثرگذار و به دنبال محدود نمودن آسیب‌های ناشی از انفجار تهدیدات نظامی، سیل، زلزله، خدمات‌رسانی مناسب در مواقع اضطراری و بهبود قابلیت‌های فضای کالبدی به منظور محافظت از جان و به حداقل رساندن تلفات جانی ناشی از خطرات در شهرها است؛ (میرزائی و حسنی، ۱۳۹۵)، از این رو باید در تدوین و تهیه این ضوابط بیشترین حساسیت و دقت را به کاربرد. با عنایت به برداشت‌های میدانی و شبیه‌سازی‌های صورت گرفته، وجود ساختمان‌های نوساز با وضع توده‌گذاری عنوان شده که حاصل پیروی از ضوابط و مقررات شهر بوشهر است، در معابر کم‌عرض به‌خصوص معابری که دارای عرض کمتر از ۱۲ متر است، می‌تواند در مواقع بحران، باعث ریختن آوار در معابر شده و دسترسی به محلات را با مشکل مواجه سازد (شماره ۱۱). این در حالی است که ساختمان‌های درب به حیاط در هنگام

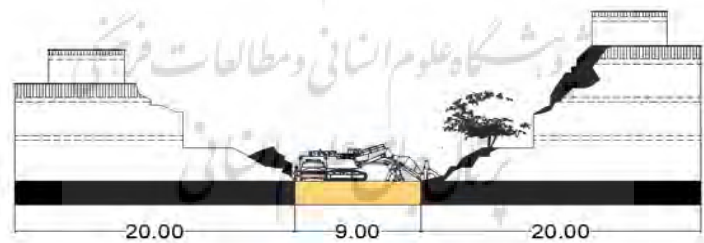
وقوع زلزله، وضعیت بهتری رادارند و به دلیل اینکه توده‌ها در قسمت انتهایی زمین قرار می‌گیرند، آوارها و خرابی‌های حاصل از زلزله، مانع دسترسی نیروهای امدادی به محلات نخواهد شد. در نتیجه، عدم مشارکت شهروندان در تهیه طرح‌های شهری و عدم آگاهی شهروندان از آنچه تولید شده و آنچه قرار است در آینده تولید شود، به عبارتی، عدم برخورداری شهروندان از حق آثار که از مؤلفه‌های اصلی نظریه حق به شهر لوفور است، سبب شکل‌گیری وضعیت نامناسبی از منظر پدافند غیرعامل در محلات شهر پوشهر شده است. باین حال اگر در تهیه طرح‌های شهری، به مشارکت شهروندان اهمیت داده شود و حق به شهر مبنای عمل قرار گیرد و شهروندان از آنچه قرار است مبنای عمل آن‌ها قرار بگیرد باخبر باشند و به‌نوعی رابطه‌ی دوسویه‌ای بین تهیه‌کنندگان و شهروندان و ساکنین شهرها برقرار شود، شاهد شکل‌گیری فضاهای عمومی مناسب‌تری خواهیم بود.

شکل ۱۲. ریزش آوار در معابر و ایجاد محدودیت به منظور امدادسانی نیروهای آتش‌نشانی و آمبولانس

Figure 12: Falling debris in the roads and creating restrictions in order to provide relief to the fire brigade and ambulance

(نگارندگان)

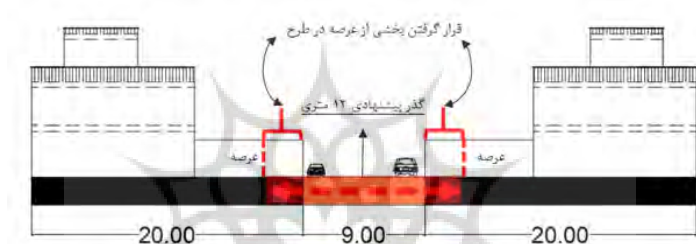
شکل ۱۳. ریزش آوار در ساختمان‌های درب به حیاط و سهولت در امدادسانی

Figure 13: Falling of debris in buildings from door to yard and ease of relief

(نگارندگان)

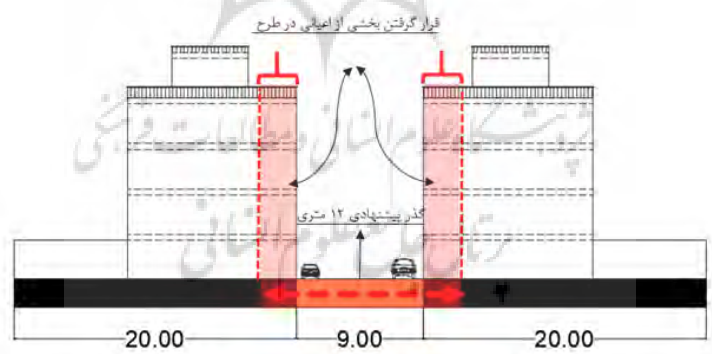
در بحث مدیریت شهری نیز می‌توان بر ضوابط شهر پوشهر انتقاداتی را وارد نمود؛ با فرض بر اینکه شهرداری یا نهادهای اجرایی شهر پوشهر، به دنبال تعریض معابر باشند، باوجود ساختمان‌های درب به حیاط، بحث تعریض راحت‌تر انجام می‌گیرد، چراکه شهرداری باید اقدام به خرید عرصه پلاک‌ها نموده و قطعاً هزینه کمتری را تقبل خواهد کرد (شکل ۱۳)،

اما اگر پلاک‌های دو طرف معابر فرض شده، درب به ساختمان بوده و بر طبق ضوابط جدید احداث شده باشند، شهرداری برای تعریض معابر چاره‌ای جز خرید اعیانی ساختمان‌های احداث شده نخواهد داشت که در این صورت نه تنها هزینه بسیاری بر شهرداری‌ها تحمیل می‌شود؛ بلکه از لحاظ مباحث اجرایی نیز با مشکلات فراوانی روبه‌رو خواهند شد (شکل ۱۴). در نتیجه سازمان‌های اجرایی شهرها که به دنبال افزایش کیفیت فضاهای عمومی به منظور حضور پررنگ‌تر اقشار و گروه‌ها اجتماعی گوناگون در این فضاها می‌باشند، در عمل به مشکل خورده و این موضوع با آنچه لوفور مطرح نموده، یعنی حق برخورداری شهروندان از فضاهای شهری مناسب که از اساسی‌ترین مؤلفه‌های حق به شهر لوفور است، فاصله دارد و لذا باید در تدوین ضوابط و مقررات شهرها و به‌طور خاص، بوشهر دقت بسیار نمود.

شکل ۱۴. سهولت اجرای طرح‌های تعریض معابر با وجود پلاک‌های درب به حیاط

Figure 14: Ease of implementation of road widening projects with door-to-yard plates

شکل ۱۵. عدم اجرای طرح‌های پیشنهادی تعریض معابر با وجود پلاک‌های درب به ساختمان

Figure 15: Non-implementation of proposed road widening plans despite the presence of door to building plaques

(نگارندگان)

تأثیر ضوابط تفکیک اراضی مسکونی بر تخلفات ساختمانی، قدرت خرید مسکن و جدایی‌گزینی اجتماعی

پس از بیان تأثیر ضوابط تفکیک اراضی مسکونی بر توده‌گذاری، سبزی‌نگی، محصوریت و پدافند غیرعامل، به بیان اثرات ضوابط ساخت‌وساز اراضی مسکونی شهر بوشهر بر قدرت خرید، جدایی‌گزینی اجتماعی و تخلفات ساختمانی پرداخته می‌شود:

از دیگر ضوابط طرح تفصیلی شهر بوشهر می‌توان به قانون ما به ازای ۷۰ مترمربع اشاره کرد، این ضابطه یا قانون در حالت کلی مشخص‌کننده تعداد واحدهای مجاز در ساخت‌وسازها است که در نهایت به درشت‌دانگی واحدها و ایجاد واحدهایی با مساحت بالا منجر خواهد شد؛ این موضوع در کنار شرایط اقتصادی حاکم بر جامعه و همچنین در نظر گرفتن وضعیت جغرافیایی شبه‌جزیره بوشهر که دارای محدودیت در زمین و منابع است، نتیجه‌ای جز افزایش بی‌حدومرز قیمت مسکن نخواهد داشت؛ بنابراین با وجود تضادی که بین قیمت مسکن و سطح درآمد جوانان و اقشار کم‌درآمد بوشهر وجود دارد، می‌توان به سادگی بیان کرد، خانوارهای کم‌درآمد و همچنین جوانان بوشهر توانایی خرید واحدهای بزرگ و درشت‌دانه را نخواهند داشت و واحدهای با مساحت بالا، صرفاً در اختیار قشری از جامعه قرار می‌گیرد که وضعیت مالی و معیشتی مناسبی دارند و جوانان و اقشار کم‌درآمد مجبور به سفر به حاشیه‌های شهر بوشهر و به دنبال خرید واحدهای کوچک باشند؛ علاوه بر این در ضابطه طرح تفصیلی برای حریم نیروگاه اتمی که در پنج کیلومتری شهر قرار دارد ضابطه تفکیک مسکونی درشت‌دانه و با تراکم کم پیشنهاد داده شده است به طوری که کاربری در حریم هفت تا ده کیلومتری که مناطق جنوبی شهر بوشهر در آن واقع شده به دو صورت مسکونی و باغ مسکن پیشنهاد داده شده و حدنصاب تفکیک از ۲۵۰ مترمربع در حریم نه تا ده کیلومتر به ۸۰۰ متر در حریم هفت تا هشت کیلومتر افزایش می‌یابد؛ این ضابطه درشت‌دانه افراد را ترغیب به تفکیک غیرمجاز و ریزدانه، عدم رعایت ضوابط شهرسازی و اخذ پروانه و ... نموده است که در نهایت، این امر سبب جدایی‌گزینی میان اقشار مختلف جامعه شهری بوشهر و همچنین ایجاد سکونتگاه‌های غیررسمی همچون تنگک ۱ و ۲ و ۳ و ایضاً محله‌ی سرتل، امامزاده و رایانی شده است؛ محلات ذکر شده و همچنین بخشی از ریشهر به‌عنوان سکونتگاه‌های غیررسمی در بوشهر شناخته می‌شود و اکثر ساخت‌وسازها در این محلات غیرمجاز و بناها فاقد سند رسمی می‌باشند این محلات جمعیتی معادل ۴۶۰۰۰ نفر را در برمی‌گیرد که ۲۰٫۶ درصد از کل جمعیت شهر بوشهر است. شکل‌گیری چنین وضعیتی، با آنچه لوفور در نظریه حق به شهر، تحت عنوان حق تخصیص و تصاحب، به معنای استفاده برابر و عادلانه از تمامی امکانات و خدمات شهری مطرح نموده، در تضاد است.

از دیگر تبعات قانون ما به ازای ۷۰ مترمربع در کنار سایر ضوابط طرح تفصیلی شهر، وقوع تخلفات بسیار در امر ساختمانی است که در نهایت موجب تشکیل پرونده‌های بسیاری در کمیسیون ماده ۱۰۰ بوشهر شده است. طبق قانون ما به ازای ۷۰ مترمربع، برای یک زمین ۲۱۰ متری تنها مجوز ساخت ۳ واحد مسکونی خواهیم داشت که با توجه به قانون حداکثر سطح اشغال که ۶۰ درصد است و به شرط ساخت ۳ طبقه روی پیلوت، مساحت هر واحد ۱۲۶ مترمربع خواهد بود که با توجه

به وضعیت اقتصادی فعلی، عددی بزرگ محسوب می‌شود و پرونده‌های موجود در کمیسیون ماده ۱۰۰ شهرداری بوشهر نشان از عدم تمایل سازندگان به پیروی از این قانون دارد، چه بسا اگر در تهیه طرح‌های شهری، به بحث حق و حقوق شهر و ساکنین و شهروندان بوشهر توجه می‌شد و یا شهروندان بوشهری در تهیه طرح‌های شهری، مشارکت داشتند یا به نوعی دیگر در تهیه طرح‌های شهری، حق و حقوق شهروندان و ساکنین مدنظر قرار می‌گرفت و صرفاً به اعداد و ارقام توجه نمی‌شد، اکنون شاهد چنین وضع تخلفاتی در بوشهر نبودیم چراکه دلیل اصلی عدم رعایت ضوابط طرح‌های شهری توسط شهروندان و ساکنین بوشهر، ناسازگاری با خواسته‌ها و توقعات مردم این شهر است.

بر اساس آمار و اطلاعات تهیه‌شده از شهرداری بوشهر در بازه‌ی زمانی دوساله‌ی ۱۳۹۵/۰۱/۰۱ تا ۱۳۹۷/۰۱/۰۱ حدود ۶۳۸ پروانه به کمیسیون ماده ۱۰۰ ارجاع داده‌شده است و طی همین زمان حدود ۱۹۸۴ پروانه صادرشده است و حدود ۱۳۴۱ تعداد پایان کاره صادره نیز طی بازه‌ی زمانی مورد اشاره صادرشده است (شکل ۱۵). این حجم از تخلفات در بازه ۲ ساله ۹۵ تا ۹۷ در شهر بوشهر، نشان از عدم توجه به مسئله حق و حقوق شهروندان در تهیه طرح‌های شهری و تولید فضاهای عمومی دارد، این موضوع به سادگی تقابل طرح‌های شهری و ضوابط و مقررات آن‌ها را با نظریه حق به شهر لوفور نشان می‌دهد. بر اساس این آمار، حدود ۹۹۷ پرونده مربوط به تغییر نقشه‌ها از کمیسیون ماده ۱۰۰ این شهر صادرشده که نشان از عدم سخت‌گیری ضوابط بوشهر با تمایلات ساکنین این شهر دارد.

نتیجه‌گیری

تهیه طرح‌های شهری در نتیجه افزایش تعدد شهرها و روند رو به رشد شهرنشینی و باهدف سامان بخشیدن به استفاده از زمین و ارتقاء کیفیت محیط‌های شهری انجام‌شده است و مطالعات اقلیمی، اقتصادی، اجتماعی و کالبدی در بستر محیط شهری، اساس تهیه این‌گونه طرح‌ها را در برمی‌گیرد؛ طرح‌های توسعه شهری و به‌طور اخص طرح تفصیلی، با ارائه فصل ضوابط و مقررات، آینده و سرنوشت شهر را از نظر فضایی رقم خواهد زد؛ لذا هدف پژوهش حاضر بررسی و ارزیابی ضوابط و استانداردهای طرح تفصیلی شهر بوشهر از منظر حق به شهر و تبیین رابطه‌ی آن‌ها است، چراکه طرح‌های توسعه شهری و ضوابط و مقررات آن‌ها می‌بایست پاسدار و پشتیبان مفهوم حق و حقوق شهر باشند و باید بستر لازم را جهت آماده‌سازی فضاهای عمومی مهیا کنند و آن‌ها را آماده‌ی حضور همه اقشار و گروه‌های اجتماعی و ذینفعان کنند، امروزه، تهیه طرح‌های توسعه شهری به صورت یک فرایند نخبه‌گرا و پوزیتیویستی بدون حضور و نظر سایر اقشار و بدون لحاظ حق و حقوق شهر تدوین می‌گردد، به عبارتی تهیه این طرح‌ها بدون در نظر گرفتن زمینه موجود شهر، بدون شناسایی صحیح و عدم درک فضایی اثرات آن در آینده شهر، می‌تواند به حقوق شهر از منظر فضای عمومی تأثیر سوء داشته باشد و بسیاری از ساکنان و شهروندان یک شهر را از استفاده عادلانه و یکسان از فضاهای عمومی، محروم سازد. بر این اساس میزان اثرگذاری ضوابط و معیارهای طرح تفصیلی شهر بوشهر بر مؤلفه‌هایی همچون سیما و منظر شهری، توده‌گذاری،

محصوریت، پدافند غیرعامل و پتانسیل ایجاد تخلفات ساختمانی از منظر حق به شهر بررسی شده و نتایج حاکی از آن است که ضوابط و مقررات مذکور نه تنها منجر به ارتقاء کیفیت محیط‌های شهر پوشهر نشده، بلکه عمدتاً سبب کاهش کیفیت محیط شهری و فضاهای عمومی و همچنین برهم زدن نظم و انضباط فضایی شهر گردیده، به گونه‌ای که در پی اجرای آن‌ها، شکل‌گیری نظام دندانه‌ای شکل توده و فضا، کاهش میزان سبزی‌نگی و نزول کیفیت بصری، افزایش بیش از اندازه‌ی محصوریت در معابر ۶ و ۸ متری و کاهش میزان ایمنی و امنیت و محدودیت دسترسی در مواقع بحران مشاهده شده است؛ همچنین بررسی‌ها نشان می‌دهد ضوابط و مقررات شهر پوشهر سبب جدایی‌گزینی اقشار مختلف اجتماعی نیز گردیده است به گونه‌ای که با توجه به محدودیت زمین و قیمت بالای آن در شهر پوشهر، عمده این ضوابط و مقررات در بخش ساخت‌وساز و استفاده از امکانات و خدمات شهری، به نفع اقشار مرفه جامعه است و جوانان و قشر ناتوان شهرنشین مجبور به مهاجرت به زمین‌های خالی و بدون مالکیت اطراف شهر شده و در چنین وضعیتی است که سکونتگاه‌های غیررسمی همانند محلات تنگک، سر تل و رونی به وجود آمده است؛ این در حالی است که لوفور در نظریه‌ی خود به استفاده‌ی برابر و عادلانه از تمامی امکانات و خدمات شهری برای تمامی شهروندان و ساکنان یک شهر اشاره دارد. به منظور کاهش اثرات منفی طرح‌های شهری و ضوابط و مقررات آن‌ها بر پیکره‌ی شهرها، پیشنهادهای زیر ارائه شده است:

- دوری از رویکرد فن‌سالارانه صرف و پوزیتیویستی در کنار توجه به علایق و نیازهای شهروندان و همچنین نگاهی آینده‌نگر از طریق شبیه‌سازی ضوابط و مقررات در هنگام تهیه طرح‌های توسعه شهری.
- توجه به زمینه موجود و شناسایی و درک صحیح فضایی از شهرها در انجام مطالعات اقلیمی، اقتصادی، اجتماعی و کالبدی و تدوین ضوابط و مقررات طرح‌های توسعه شهری.
- هماهنگ نمودن سیاست‌های اجرایی با سیاست‌های پیشنهادی طرح‌های شهری در زمینه عملی نمودن پیشنهادها.
- ساخت زمینه و بستر مناسب به منظور مشارکت شهروندان در تهیه طرح‌های توسعه شهری

منابع

- آزاد فلاح، زهره؛ درودی، ایمان؛ درخشان، کیوان و دبیر، منصوره. (۱۳۹۵). بررسی طرح‌های جامع - تفصیلی شهری و طرح‌های جامع شهرستان با تأکید بر ایران. همایش بین‌المللی افق‌های نوین در مهندسی عمران، معماری و شهرسازی و مدیریت فرهنگی شهرها، اسلامشهر، ایران.
- اشتیاقی، معصومه و شارع پور، محمود. (۱۳۹۹). بررسی مفهوم حق به شهر در سیاست‌گذاری شهری. نشریه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، ۲(۱)، ۸۲-۶۵.
- اعتصامی پور، محسن؛ اردشیری، مهیار؛ ماجدی، حمید و زرآبادی، زهرا سادات سعیده. (۱۳۹۹). واکاوی نظریات پیرامون ضوابط شهری و انطباق‌پذیری با شهر معاصر ایرانی. نشریه دانش شهرسازی، ۴(۲)، ۱۷-۱.
- امین زاده، بهناز و رودکی، سمیه. (۱۳۹۶). ارائه روشی تلفیقی برای ارزیابی طرح‌های تفصیلی شهری (مطالعه موردی: طرح تفصیلی منطقه ۶ شهرداری شیراز). نشریه هویت شهر، ۲۹(۱۱)، ۴۲-۲۹.

بهنام مرشدی، حسن؛ قائد رحمتی، صفو؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و مشکینی، ابوالفضل. (۱۴۰۱). حق به شهر و الگوی برنامه‌ریزی مشارکتی (تحلیلی بر تولید اجتماعی فضاهای شهری با تأکید بر مجتمع‌های بزرگ تجاری کلان‌شهر تهران). فصلنامه جغرافیا و توسعه، ۲۰(۶۶)، ۱-۳۱.

پور حسین روشن، حمید و رفیعیان، مجتبی. (۱۳۹۷). کاربرد رهیافت برنامه‌ریزی و کالتهی در طرح‌های شهری ایران، نمونه مطالعاتی: طرح‌های انطباق کاربری اراضی شهری. نشریه برنامه‌ریزی و توسعه کالبدی، ۳(۹۱ پی‌اچ)، ۱۱-۲۳.

پور حسین روشن، حمید؛ پور جعفر، محمدرضا و علی‌اکبری، صدیقه. (۱۴۰۰). تبیین چالش‌های تحقق‌پذیری طرح‌های شهری در ایران. نشریه صفا، ۳۱(۹۳)، ۱۲۸-۱۱۱.

پورمحمدی، محمدرضا؛ و روستایی، شهرپور و خضر نژاد، پخشان. (۱۳۹۸). بررسی نقش حق به شهر بر احساس تعلق در میان گروه‌های جنسیتی (مطالعه‌ی موردی: فضاهای عمومی ارومیه). پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، ۱۷(۱)، ۱-۱۹.

تمجیدی، زهرا؛ و زرآبادی، زهرا سادات سعیده؛ و حبیب، فرح. (۱۴۰۱). تحلیل مولفه‌های ارتقاء کیفیت فضاهای شهری برای کودکان با رویکرد حق به شهر (مطالعه موردی: منطقه ۱۲ کلان‌شهر تهران). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۴(۴)، ۱۴۹۱-۱۵۰۹.

جودکی، حمیدرضا و علیجانی، رضا. (۱۴۰۰). مطالعه‌ای بر طرح جامع شهری در ایران با رویکردی بر طرح‌های توسعه شهری. چهارمین کنفرانس ملی و نخستین کنفرانس بین‌المللی الگوهای نوین مدیریت و کسب‌وکار، تهران، ایران.

حاتمی، رضا و پژمان ضیایی، ناجی. (۱۳۹۸). تبیین مفهوم محصوریت فضایی در معماری از طریق ترجمان مؤلفه‌های موجود محصوریت در مفاهیم شهرسازی. چهارمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در عمران، معماری، مدیریت شهری و محیط‌زیست، کرج، ایران.

حبیب نژاد، سید احمد و خسروی، احمد. (۱۴۰۱). حق به شهر و امکان‌شناسایی آن در نظام حقوقی ایران. فصلنامه مطالعات حقوق عمومی دانشگاه تهران، ۵۲(۱)، ۱۸۳-۱۶۳.

حبیبی، محسن. (۱۳۹۷). از شار تا شهر (تحلیلی تاریخی از مفهوم شهر و سیمای کالبدی آن، تفکر و تأثیر). تهران: موسسه انتشارات دانشگاه تهران.

حسن‌پور، محمد و بخشنده نصرت، عباس. (۱۳۹۶). ارزیابی فرآیند تهیه طرح‌های ساختاری راهبردی منطقه ۱۱ شهر تهران با تأکید بر محدوده میدان راه‌آهن و چهارراه ولیعصر. نشریه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۳(۳۶)، ۷۵-۸۷.

خزایی، مصطفی؛ ابهری، مریم و مظفری، محسن. (۱۴۰۰). تحلیل مفهومی انگاره حق به شهر با تأکید بر تحولات فضایی شهر تهران. فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس، ۱۳(۴۷)، ۹۹-۱۱۸.

خوبیاری، حامد و کشاورزی، شیما. (۱۴۰۰). مسئولیت مدنی کمیسیون طرح تفصیلی در برابر خسارات ناشی از اجرای مصوبات آن نهاد. فصلنامه علمی تخصصی دانشنامه‌های حقوقی، ۱۲(۴)، ۶۸-۴۸.

دارکش، محمد و استرکی، سارا. (۱۳۹۹). آسیب‌شناسی طرح‌های شهری از منظر حق به شهر (نمونه موردی: طرح شهری نواب-گسترش مترو در محله بریانک). جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۲(۳): ۲۵-۲۱.

دولت‌شاه، صدیقه؛ سرور، رحیم و توکلان، علی. (۱۴۰۰). تحلیلی بر شاخص‌های زیست‌پذیری با رویکرد حق به شهر، مطالعه موردی: بندر ماهشهر. فصلنامه علمی و پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۳(۳)، ۱۱۰-۱۳۱.

رضایی، محمود. (۱۳۹۷). سیر پیشرفت و گرایش طرح‌های شهری جمهوری اسلامی ایران (پروژه‌های اجراشده تهران از ۱۳۶۰ تا ۱۳۹۵). فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، ۳(۴)، ۶۶-۳۵.

- زارع شاه‌آبادی، اکبر و غلامی، میثم. (۱۳۹۸). رابطه بین حق به شهر و احساس تعلق در بین شهروندان ۱۸ سال به بالای شهر یزد. فصلنامه‌ی مطالعات ملی، ۲۰(۲)، ۹۵-۱۰۹.
- سالکی، مهرداد. (۱۳۹۵). تعریف طرح‌های توسعه شهری با رویکرد بررسی روش‌شناسی. دومین همایش بین‌المللی معماری، عمران و شهرسازی در آغاز هزاره سوم، تهران، ایران.
- سلطان احمدی، الناز؛ آفتاب، احمد و اسماعیل‌زاده، وحید. (۱۳۹۶). تأثیر ضوابط و قوانین شهری در شاخص‌های مؤثر بر سیما و منظر شهری ارومیه. فصلنامه مطالعات جغرافیا، عمران و مدیریت شهری، ۳(۱)، ۱۵-۱.
- سنایی، مجید؛ وفادار سورکی، رضا و عاطفی، کتابون. (۱۴۰۱). سنجش افتراقات فضایی تحقق حق به مشارکت و اختصاص دهی شهر به خود در پرتو اندیشه حق به شهر در شهر هچیرود- شهرستان چالوس. نشریه برنامه‌ریزی و توسعه محیط شهری، ۲(۵)، ۶۰-۴۵.
- شهریاری، محمدرضا؛ برفی پور، مریم و بهرامی، مهشید. (۱۴۰۰). سنجش و ارزیابی میزان تحقق‌پذیری طرح جامع شهری صفاشهر. نشریه جغرافیا و روابط انسانی، ۳(۴)، ۱۴۱-۱۲۱.
- صالحی، اسماعیل. (۱۳۹۹). کتاب سبز ۱۴۰۰ (راهنمای عمل شهرداری‌ها). جلد ۵. تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- صفایی پور، مسعود؛ سعیدی، جعفر. (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر در ناکارآمدی طرح‌های توسعه شهری ایران. مطالعات مدیریت شهری ۷(۲۲)، ۱۲-۳۰.
- صفری، فاطمه؛ حسین زاده دلیر، کریم و پورمحمدی، محمدرضا. (۱۳۹۹). امکان‌سنجی تهیه طرح‌های سیال شهری در برنامه‌ریزی کلان‌شهرها (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز). نشریه آمایش محیط، ۱۳(۴۹)، ۸۵-۱۰۸.
- علیلو، مهدی؛ میر غلامی، مرتضی و هاشم‌پور، سیما. (۱۳۹۸). واکاوی تأثیر ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری بر سازمان کالبدی محله. نشریه دانش شهرسازی ۳(۱): ۷۱-۸۳.
- فتحی، سمیه؛ علی‌الحسابی، مهران و بهزاد فر، مصطفی. (۱۳۹۶). ضرورت‌های توجه شهرسازان جهت ایجاد انسجام کالبدی - اجتماعی در محلات بلندمرتبه؛ با تأملی بر توسعه منطقه ۲۲ شهرداری تهران به‌عنوان یک منطقه پیراشهر. نشریه مدیریت شهری، ۱۶(۴۷)، ۲۵۴-۲۱۹.
- فنی، زهره و احمدی، لیلان. (۱۳۹۹). زنان و جستجوی حق به شهر در پیاده‌راه‌های جنسیتی (مورد مطالعه: منطقه ۶ شهرداری تهران). نشریه توسعه اجتماعی، ۱۵(۱)، ۱۰۰-۷۱.
- قاجار خسروی، محمدمهدی و حقیقت نائینی، غلامرضا. (۱۳۹۷). کیفیت طرح مفاهیم، روش‌های ارزیابی و مدل مفهومی کیفیت طرح‌های توسعه و عمران (جامع) در ایران. نامه معماری و شهرسازی، ۱۱(۲۳)، ۹۴-۷۳.
- کلانتری، عبدالحسین و صدیقی کسمایی، مینو. (۱۳۹۶). از مطالبه حق به شهر تا شکل‌گیری انقلاب شهری (شهر تهران، سال ۱۳۵۷). نشریه مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)، ۷(۲۳)، ۷۷-۵۳.
- محمدی، مریم و کاظمی، کیارش. (۱۳۹۹). بازخوانی یک طرح شهری با بهره‌گیری از انگاره حق به شهر - مجتمع تجاری عرش آجودانیه تهران. فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، ۵(۱۵)، ۱۱۷-۸۹.
- محمدیان گرنگاه، رضا؛ اقبالی، ناصر؛ جودکی، حمیدرضا و زیویار، پروانه. (۱۳۹۹). نقش ضوابط و مقررات بر روند شکل‌گیری منظر شهری در محلات منطقه ۸ تهران. فصلنامه علمی و پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۲(۴)، ۱۷-۱.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). جمعیت شهرهای کشور به تفکیک جنس و گروه‌های سنی. تهران: مرکز آمار ایران.
- مهدویان، وحید و محمدی، محمود. (۱۳۹۸). ارزیابی تأثیر ضوابط و مقررات شهرسازی و ساختمانی بر تحقق‌پذیری نظام ارتفاعات (طرح بازنگری طرح تفصیلی منطقه چهار اصفهان). نشریه مرمت و معماری ایران (مرمت آثار و بافت نای تاریخی فرهنگی)، ۹(۱۷)، ۹۰-۷۵.

- مهندسین مشاور شهر و برنامه. (۱۳۹۲). طرح تفصیلی شهر بوشهر. اداره کل راه و شهرسازی استان بوشهر.
- میر عیسی‌ئی، معصومه و نوروزی، اکرم. (۱۳۹۶). بررسی علل ناموفق بودن طرح‌های جامع شهری در ایران. پنجمین کنگره علمی - پژوهشی افق‌های نوین در حوزه مهندسی عمران، معماری، فرهنگ و مدیریت شهری، تهران، ایران.
- میرزائی، مهدی و حسنی، زینب. (۱۳۹۵). پدافند غیرعامل و معماری مجتمع‌های مسکونی بلندمرتبه شهرهای نوین. کنفرانس ملی پدافند غیرعامل و توسعه پایدار، تهران، ایران.
- هادی زنور، بهروز. (۱۳۹۵). ارزیابی تحقق‌پذیری طرح‌های شهری در تهران. نشریه هفت شهر، ۴(شماره ۵۳ و ۵۴)، ۳۵-۸.
- هاروی، دیوید. (۱۳۹۹). از حق به شهر تا شهرهای شورشی. ترجمه خسرو کلاتری و پرویز صداقت. چاپ ششم. تهران: نشر آگاه.

References

- Alilou, Mehdi; Mirgholami, Morteza and Hashempour, Sima. (2018). Analyzing the impact of urban planning and architecture rules and regulations on the physical organization of the neighborhood. *Danesh ShahrSazi Journal*, 3(1): 71-83. (In Persian)
- Aminzadeh, Behnaz and Rodaki, Somia. (2015). Presenting a unified method for evaluating detailed urban plans (case study: detailed plan of District 6 of Shiraz Municipality). *City identity magazine*, 29(11), 29-42. (In Persian)
- Azad Fallah, Zohre; Duroodi, Iman; Derakhshan, Keyvan and Dabir, Mansoure. (2016). Examining comprehensive-detailed urban plans and city comprehensive plans with an emphasis on Iran. *International Conference of New Horizons in Civil Engineering, Architecture and Urban Planning and Cultural Management of Cities*, Islamshahr, Iran. (In Persian)
- Behnam Morshidi, Hassan; Quaid Rahmati, Safar; Ruknuddin Eftekhari, Abdul Reza and Meshkini, Abolfazl. (2022). The right to the city and the model of participatory planning (an analysis of the social production of urban spaces with an emphasis on large commercial complexes in the metropolis of Tehran). *Geography and Development Quarterly*, 20(66), 1_31. (In Persian)
- Darkesh, Mohammad and Sterkey, Sara. (2020). Pathology of urban plans from the perspective of the right to the city (case example: Nawab's urban plan - metro expansion in Briyank neighborhood). *Sociology of Culture and Art*, 2(3): 21-25. (In Persian)
- Dolatshah, Siddiqa; Sarwar, Rahim and Tavakolan, Ali. (2021). An analysis of livability indicators with the right to the city approach, case study: Bandar Mahshahr. *Scientific and Research Quarterly of New Approaches in Human Geography*, 13(3), 110-131. (In Persian)
- Eshtiaghi, Masoumeh and Sharapour, Mahmoud. (2019). Investigating the concept of the right to the city in urban policymaking. *Journal of Urban and Regional Sustainable Development Studies*, 2(1), 65-82. (In Persian)
- Etsamipour, Mohsen; Ardeshiri, Mahyar; Majdi, Hamid and Zarabadi, Zahra Sadat Saideh. (2020). Analyzing theories about urban standards and adaptability to the contemporary Iranian city. *Danesh ShahrSazi Journal*, 4(2), 1_17. (In Persian)
- Fani, Zohra and Ahmadi, Leila. (2020). Women and the search for the right to the city in gendered sidewalks (case study: District 6 of Tehran Municipality). *Journal of Social Development*, 15(1), 100-71. (In Persian)
- Fathi, Samia; AlalHesabi, Mehran and Behzadfar, Mustafa. (2016). The needs of urban planners to create social-physical cohesion in high-rise neighborhoods; Considering the development of the 22nd district of Tehran municipality as a suburban area. *Urban Management Journal*, 16(47), 219-254. (In Persian)
- Freestone, R. (2015). Urban planning (Western), History of. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 862-868.

- Habibi, Mohsen. (2018). From flux to the city (a historical analysis of the concept of the city and its physical appearance, thinking and impression). Tehran: University of Tehran Publishing Institute. (In Persian)
- Habibnejad, Seyyed Ahmad and Khosravi, Ahmad. (2022). The right to the city and the possibility of recognizing it in Iran's legal system. *Tehran University Public Law Studies Quarterly*, 52(1), 163-183. (In Persian)
- Hadi Zenor, Behrouz. (2015). Assessing the feasibility of urban plans in Tehran. *Haft Shahr magazine*, 4 (numbers 53 and 54), 8-35. (In Persian)
- Harvey, David. (2008), "The Right to the City", *New Left Review*, 53: 23-40.
- Harvey, David. (2020). From right to city to rebel cities. Translated by Khosro Kalantari and Parviz Sedaghat. Sixth edition. Tehran: Aghaz Publishing. (In Persian)
- Hasanpour, Mohammad and Bakhshandeh Nusrat, Abbas. (2016). Evaluation of the process of preparation of strategic structural plans for the 11th district of Tehran, with an emphasis on the area of the railway square and Valiasr intersection. *Journal of New Perspectives in Human Geography*, 13(36), 87-75. (In Persian)
- Hatami, Reza and Pejman Ziyai, Naji. (2019). Explaining the concept of spatial confinement in architecture through interpreting the existing components of confinement in urban planning concepts. The fourth international conference on modern researches in civil engineering, architecture, urban management and environment, Karaj, Iran. (In Persian)
- Jodaki, Hamidreza and Alijani, Reza. (2021). A study on the urban master plan in Iran with an approach to urban development plans. The fourth national conference and the first international conference on modern management and business models, Tehran, Iran. (In Persian)
- Kalantari, Abdul Hossein and Sedighi Kasmay, Mino. (2017). From demanding the right to the city to the formation of the urban revolution (Tehran, 1357). *Journal of Urban Sociological Studies (Urban Studies)*, 7(23), 53-77. (In Persian).
- Kapsali, M. (2023) Grassroots temporary urbanism as a challenge to the city of austerity? Lessons from a self-organised park in Thessaloniki, Greece. *The Geographical Journal*, 00, 1–12.
- Khazaei, Mustafa; Abhari, Maryam and Mozafari, Mohsen. (2021). Conceptual analysis of the notion of the right to the city with an emphasis on the spatial developments of Tehran. *Zagros Landscape Geography and Urban Planning Quarterly*, 13(47), 118-99. (In Persian)
- Khobiari, Hamed and Keshavarzi, Shima. (2021). The civil liability of the Detailed Planning Commission against damages caused by the implementation of its approvals. *Specialized scientific quarterly of legal encyclopedias*. 12(4), 48_68. (In Persian)
- Mahdavian, Vahid and Mohammadi, Mahmoud. (2019). Evaluation of the effect of urban planning and construction rules and regulations on the realization of the height system (revision plan of the detailed plan of Chahar Isfahan region). *Iranian Journal of Restoration and Architecture (repair of historical and cultural works and textures)*, 9(17), 75-90. (In Persian)
- Mir Issaei, Masoumeh and Nouroozi, Akram. (2017). Investigating the causes of failure of comprehensive urban plans in Iran. The 5th scientific-research congress of new horizons in the field of civil engineering, architecture, culture and urban management, Tehran, Iran. (In Persian)
- Mirzaei, Mehdi and Hasani, Zainab. (2016). Non-active defense and architecture of high-rise residential complexes in new foundation cities. National conference on non-active defense and sustainable development, Tehran, Iran. (In Persian)
- Mohammadi, Maryam and Kazemi, Kiaresh. (2020). Rereading an urban plan using the concept of the right to the city - Arash Ajudaniye commercial complex in Tehran. *Urban and Regional Development Planning Quarterly*, 5(15), 117-89. (In Persian)
- Mohammadian Garengah, Reza; Iqbali, Naser; Jodki, Hamidreza and Zaviar, Parvaneh. (2019). The role of rules and regulations on the process of urban landscape formation in the neighborhoods of District 8 of

- Tehran. Scientific and Research Quarterly of New Attitudes in Human Geography, 12(4), 1-17. (In Persian)
- Mohandesin Moshaver Shahr & Barname. (2013). Detailed plan of Bushehr city. General Administration of Roads and Urban Development of Bushehr Province. (In Persian)
- Pourhossein Roshan, Hamid and Rafiyan, Mojtabi. (201[^]). Application of representative planning approach in urban plans of Iran, case study: urban land use adaptation plans. Journal of Physical Planning and Development, 3(1(9 consecutive)), 23-11. (In Persian)
- Pourhossein Roshan, Hamid; Pourjafar, Mohammad Reza and Ali Akbari, Siddiqa. (2020). Explaining the challenges of realization of urban plans in Iran. Safeh magazine, 31(93), 111-128. (In Persian)
- Pourmohammadi, Mohammadreza; Rustaei, Shahriyar and Khazranjad, Pasharan. (2019). Investigating the role of the right to the city on the sense of belonging among gender groups (case study: Urmia's public spaces). Urban Planning Geography Research, 7(1), 1_19. (In Persian)
- Purcell, M. (2013). Possible Worlds: Henri Lefebvre and the Right to the City. JOURNAL OF URBAN AFFAIRS, 36, 141-154.
- Purcell, Mark (2014), Possible worlds: Henri Lefebvre and the right city, Journal of Urban Affairs 36.1: 141-145.
- Qajar-Khosravi, Mohammad Mahdi and Haghghat Naini, Gholamreza. (2018). Concept design quality, evaluation methods and conceptual model of the quality of development and construction plans (comprehensive) in Iran. Architecture and Urbanism Journal, 11(23), 73-94. (In Persian)
- Rob Shields (2013) Lefebvre and the Right to the Open City? Space and Culture 16(3) 345– 348 Reprints and permissions: sagepub.com/journalsPermissions.nav DOI: 10.1177/1206331213491885 sac.sagepub.com.
- Rocco, R. Royer, L. & Mariz Gonçalves, F. (2019). Characterization of Spatial Planning in Brazil: The Right to the City in Theory and Practice. Planning Practice and Research, 34(4: Practice Forum Special Theme), 419-437.
- Rezaei, Mahmoud. (2018). Progress and trend of urban plans of the Islamic Republic of Iran (projects implemented in Tehran from 1360 to 1395). Urban and Regional Development Planning Quarterly, 3(4), 35-66. (In Persian)
- Safari, Fatima; Hosseinzadeh Delir, Karim and Pourmohammadi, Mohammadreza. (2020). Feasibility of preparing urban fluid plans in metropolitan planning (case study: Tabriz metropolis). Journal of Environmental Studies, 13(49), 108-85. (In Persian)
- Salehi, Ismail. (2020). Green book 1400 (guidelines for municipalities). Volume 5. Tehran: Publications of the Organization of Municipalities and Villages of the country. (In Persian)
- Salki, Mehrdad. (2015). Defining urban development plans with a methodology review approach. The second international conference on architecture, construction and urban planning at the beginning of the third millennium, Tehran, Iran. (In Persian)
- Sanai, Majid; Vafadar Suraki, Reza and Atefi, Ketayoun. (2022). Measuring the spatial differences of the realization of the right to participate and assigning the city to oneself in the light of the idea of the right to the city in the city of Hachiroud - Chalus city. Urban Environment Planning and Development Journal, 2(5), 45-60. (In Persian)
- Shahriari, Mohammadreza; Barfipour, Maryam and Bahrami, Mahshid. (2021). Measuring and evaluating the feasibility of the comprehensive urban plan of Safashehr. Journal of Geography and Human Relations, 3(4), 121-141. (In Persian)
- Statistical Center of Iran. (2015). The population of the country's cities by gender and age groups. Tehran: Iran Statistics Center. (In Persian)

- Sultan Ahmadi, Elnaz; Aftab, Ahmed and Ismailzadeh, Vahid. (2017). The impact of city regulations and laws on the indicators affecting the image and urban landscape of Urmia. *Geography, Civil and Urban Management Studies Quarterly*, 3(1), 1-15. (In Persian)
- Tina Kempin Reuter (2019): Human rights and the city: Including marginalized communities in urban development and smart cities, *Journal of Human Rights*.
- Zare Shahabadi, Akbar and Gholami, Maitham. (2019). The relationship between the right to the city and the sense of belonging among the citizens of Yazd over the age of 18. *National Studies Quarterly*, 20(2), 109-95. (In Persian)

Pathology of Bushehr's urban development plans From the the perspective of view of the right to the city with emphasis on residential land separation criteria

Moradi. Gholamreza*

Assistant Professor of Urban Planning Department, Salman Farsi University, Fars, Kazerun, Iran

Khajeh. Ahmadreza

Master's student in Urban Planning, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

Hajizadeh. poya

Master's student in regional planning, Shiraz University, Fars, Iran

Dehghanian.Mahsa

Phd student in Urban planning, Yazd University, Yazd, Iran

Abstract

Introduction: Due to the upward trend of urbanization, the preparation of urban plans with a technocratic approach, the lack of participation of citizens in the preparation of plans, encroachment on the public space of the city, new terms such as the right to the city were gradually formed; And the people came to the conclusion and belief that in addition to the right to participate in urban affairs and decision-making, they have the right to own and allocate and enjoy suitable urban spaces, especially public spaces, which means that in a completely equal and fair way, the right to use urban spaces, especially spaces They are public and urban plans should be designed in such a way that they are suitable for the use of all classes and social groups. According to this process, in order to realize the rights of the citizens, demands should be taken into account in order to allocate and create space in the city for all groups of people. The urban space, especially the public space of the city, belongs to everyone and requires a change of approach in creating equal opportunities for everyone to use the urban space, this is exactly what we have rarely witnessed in the implementation of urban plans and rarely in Iran In the process of preparing and implementing these plans, it has been noticed that this is one of the most basic and fundamental flaws in the preparation of urban plans.

Research aim: After stating the history, necessity, goals and characteristics of urban plans, especially the detailed and comprehensive plan, this research seeks to find out the effect of the rules and criteria of the detailed plan of Bushehr city on components such as appearance and urban landscape, enclosure, passive defense and the potential to create construction violations. From the point of view of the right to the city. Therefore, it should be seen, to what extent the rules of detailed plan of Bushehr city affect the urban rights of citizens, the right of possession and allocation in urban public spaces and the improvement of the quality of the city's public space? Are citizens willing to comply with these rules and regulations? Have unauthorized and unregulated constructions and construction violations caused the quality of public urban spaces to decrease from the point of view of the right to the city, and have the collective rights of all or at least most of the city's residents been respected according to the issues raised?

Methodology: The present research method is descriptive and analytical. The collection of information is also by library and field method; In the library method, using various sources, statistics and maps, and in the field method, it has been done from the main neighborhoods of Bushehr city, such as Sangi, Jafrah, Ben Mane, Ashuri neighborhoods, and since in this research, the rules and standards of the detailed plan of Bushehr city and in particular The

rules and regulations of the separation of residential use from the perspective of the right to the city and the explanation of the relationship between the two are discussed, it is aligned with theoretical researches; And since the analyzes performed can be used by consulting engineering companies, urban planners and designers, and even the executive system of cities, it is practical.

Studied Areas: In the current research, Bushehr city, as one of the southwestern cities of Iran and the center of Bushehr province, which has a population of 223 thousand people according to the 2015 census, is considered as a geographical territory (Iran Statistics Center, 2015). Bushehr is one of the cities that have had previous comprehensive and detailed studies; The last detailed plan of Bushehr city, following the comprehensive plan of that year, was approved in 1368 solar year, and it is set as the benchmark for Bushehr's executive institutions and organizations; After the expiration of the mentioned plan, the last master plan of Bushehr port under the title of strategic-structural plan of Bushehr city, which was prepared by Shahr and Plan Consulting Engineers Company, was approved by the Supreme Council of Urban Planning and Architecture of Iran in 2012, whose horizon forecast is for the year 1400. considered (Shahr and Program, 1392:115).

Results: The lack of awareness of the citizens and residents of Bushehr neighborhoods about the right to the works proposed in Lefebvre's theory, which means the right to have information about what is going to be produced; It has caused such a chaotic situation. Therefore, the awareness of the citizens and residents of a city about what exists and is produced and what is going to be produced in the future will cause their cooperation in the formation of suitable public spaces. The presence of open public spaces in neighborhoods has been an important and influential factor in the presence of residents of a neighborhood in public arenas and their participation in creating local hangouts. He observed the public arenas and their participation in the construction of local hangouts and settlement of neighborhoods. The new regulations of Bushehr city have caused the lack of active presence of citizens in urban spaces and reduced the vitality of Bushehr neighborhoods. And finally, all these factors have caused what Lefebvre deals with in this theory, namely the participation of citizens in the production of urban spaces and the right of all classes and citizens to enjoy high-quality urban spaces, through the formation of such an enclosure.

Conclusion: In order to reduce the negative effects of urban plans and their rules and regulations on the structure of cities, the following suggestions have been presented: Avoiding the purely technocratic and positivist approach, while paying attention to the interests and needs of citizens, as well as a forward-looking view through the simulation of rules and regulations when preparing urban development plans, Paying attention to the existing context and identifying and correctly understanding the spatiality of cities in conducting climatic, economic, social and physical studies and compiling the rules and regulations of urban development plans, Coordinating the executive policies with the proposed policies of urban plans in the field of implementing the proposals, Creating a suitable context and platform for the participation of citizens in the preparation of urban development plans.

KEYWORDS: Urban plans, Comprehensive and detailed plan, Theory of the right to the city of Lefebvre, Bushehr.

* (Corresponding Author) gh.r.moradi@gmail.com